

Martin Moll

KAJ POMENI NACIONALNI BOJ?

Primer iz Spodnje Štajerske okoli leta 1900

V 19. in 20. stoletju, obdobju cvetočega nacionalizma in šovinizma, so bili na dnevnem redu spopadi med različnimi narodi in narodnostmi znotraj ene države in med več državami. Vseposod so jih vodili s sklicevanjem na domnevne ali resnične historične, kulturne, politične in siceršnje pravice lastnega naroda, ki jih je bilo treba uveljaviti proti nasprotnim zahtevam, pa naj stane kar hoče.¹ O teh, s strastnim ogorčenjem, neredko tudi z nasiljem izbojevanih konfliktih je na voljo obsežna literatura, ki je je medtem že za več knjižnic.² Iz teh del povzemamo naslednje: skoraj vedno je šlo za poskus manjšine, da bi dosegla več pravic ali pa sploh enakopraven položaj. Ravno tako redno so te težnje naletele na večino, ki se ni hotela sprijazniti s slabljenjem doslej privilegiranega položaja. Ta večina je bila precej bolj odločena, da svoje predprave brani z zobmi in kremplji. O miroljubnem sožitju, kaj šele o multikulturni družbi v 19. in zgodnjem 20. stoletju ni moglo biti govora.

V večnacionalni državi, kakršna je bila habsburška monarhija, ki sta ji dejansko vladala dva vodilna naroda, nemški Avstrijci in Madžari, so morali biti ti spopadi še posebej siloviti.³ K njihovi ostrini je seveda prispevalo narodnostno prebujanje dotlej brezpravnih manjših narodov, do katerega je prišlo zlasti v 19. stoletju.⁴ Tega pri-

čakovanega spora ni razrešila niti načelna enakopravnost vseh narodov v cislajtanskem delu avstroogrske države, ki jo je leta 1867 določala »decembrska ustava« cesarja Franca Jožefa I.⁵ Od teorije k praksi je bila še dolga in trnova pot. Če so bili centralni organi na Dunaju v desetletjih pred 1. svetovno vojno načeloma še pripravljeni udejanjati zahtevo po enakopravnosti, pa se je na regionalni in lokalni ravni, v kronovinah in občinah, proti temu pogosto dvignil upor. Bil

¹ Prim. tudi: Monika Flacke (Hrsg.), *Mythen der Nationen. Ein europäisches Panorama*, München-Berlin 2001.

² Kot zgoščen uvod z nadaljevalnim pregledom literature prim.: Hans-Ulrich Wehler, *Nationalismus. Geschichte, Formen, Folgen*. Beck'sche Reihe, Band 2169, München 2001.

³ O ozadju: Peter F. Sugar, *Government and Minorities in Austria-Hungary - Different Policies with the same Result*, v: *Der Donauraum* 37, 1997, str. 7-46.

⁴ Še vedno je vredno prebrati naslednje delo: Miroslav Hroch, *Das Erwachen kleiner Nationen als Problem der komparativen sozialgeschichtlichen Forschung*, v: Heinrich August Winkler (Hrsg.), *Nationalismus. Neue Wissenschaftliche Bibliothek*, Königstein/Taunus 1978, str. 155-172.

⁵ Prim.: Dietmar Baier, *Sprache und Recht im alten Österreich. Art. 19 des Staatsgrundgesetzes vom 21. Dezember 1867, seine Stellung im System der Grundrechte und seine Ausgestaltung durch die oberstgerichtliche Rechtsprechung*. Veröffentlichungen des Collegium Carolinum, Band 45, München-Wien 1983. Gerald Stourzh, *Die Gleichberechtigung der Nationalitäten in der Verfassung und Verwaltung Österreichs 1848-1918*, Wien 1985.

Pozdrav z »nemškega« Ptuja (Zgodovinski arhiv Ptuj)

je usmerjen v ohranitev dotedanje – večinoma nemške – prevlade in v večje ali manjše sabotiranje te osrednje točke decembrske ustave.⁶

Da bi uresničile te pretenzije, so vodilne nemške elite v kronovinah vzele v zakup celó ostre spopade z državo.

Na Štajerskem je potekal boj med nemško govorčijo večino in na tedanjem Spodnjem Štajerskem živečimi Slovenci, ki so okoli leta 1900 s približno 400.000 ljudmi še vedno predstavljali resda številčno manjšino enemu milijonu nemških Štajercev.⁷ Čeprav je na to temo medtem izšlo že veliko podrobnih in na vire oprtih del, še dandanes težko razumemo motive in teme, o katerih so se tu nekoč prepirali in kakšnih metod so se pri tem posluževali.⁸ Kdor ima pred očmi današnje razveseljivo harmonične in dobrososedske odnose med Republiko Slovenijo in zvezno deželo Štajersko oziroma Republiko Avstrijo, si težko predstavlja, s kakšno ognjevitostjo so se še pred približno 100 leti borili za »nacionalno posest« obeh narodnostnih skupin, ki sta tedaj živeli oziroma morali živeti v skupni domovini – vojvodini Štajerski.

Da bi bolje razumeli te zgodovinsko tako pomembne in usodne pojave, je po moje najbolj

še, da se ukvarjamo s konkretnimi primeri. Šele na osnovi resničnih usod ljudi, ki so živeli v naši bližnji okolici, bomo lahko razumeli, kakšne strasti in sovraštva so nekdanje prežemala naše prednike in s kakšno trdovratnostjo so se borili za tisto, kar so imeli za svoj prav. Takih primerov ne manjka. V spisih oblasti so se nam ohranili nešteti primeri, v katerih je šlo za uveljavitev narodnostnih pravic pred sodiščem, pred uradi civilne uprave in v šolah, kot tudi za zasedbo javnih služb v uradih. Iz tega gradiva naj v nadaljevanju predsta-

⁶ Dodatno k tej temi: Gerald Stourzh, *Länderautonomie und Gesamtstaat in Österreich 1848 bis 1918*, v: *Bericht über den 19. österreichischen Historikertag in Graz 1992. Veröffentlichungen des Verbandes österreichischer Historiker und Geschichtsvereine*, Band 28, Wien 1993, str. 38–59.

⁷ Kot primer: Emil Brix, *Zur untersteirischen Frage in der Nationalitätenstatistik*, v: Stefan Karner-Gerald Schöpfer (Hrsg.), *Als Mitteleuropa zerbrach. Zu den Folgen des Umbruchs in Österreich und Jugoslawien nach dem Ersten Weltkrieg. Veröffentlichungen des Instituts für Wirtschafts- und Sozialgeschichte der Karl-Franzens-Universität Graz*, Band 1, Graz 1990, str. 119–132.

⁸ Iz obsežne literature naj omenim le: Janez Cvirn, *Trdnjanski trikotnik. Politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861–1914)*, Maribor 1997. Martin Moll, *Volkstumskampf als Ideologie und Praxis. Steirischer Deutschnationalismus und slowenische Nationalbewegung in den letzten Jahren der Habsburgermonarchie*, v: *Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark* 94, 2003, str. 277–313.

vim samo en primer, ki pa vsekakor v marsičem izstopa. Soočimo se s primerom, ki se je vlekel skozi več let, pri katerem je s stališča današnjega opazovalca šlo za malenkosti in v katerega so bili polnih 15 let vpleteni vedno isti ljudje. Izbrani primer izvira s področja sodstva. To je imelo po eni strani za posledico, da primer sodni spisi še posebej izčrpno dokumentirajo, kar zgodovinarja seveda toliko bolj razveseli. Po drugi strani pa to kaže, da je postalo celó domnevno nestrankarsko in zgolj zakonu zavezano sodstvo, na katerega ne vpliva nacionalni konflikt, prizorišče nacionalnih spopadov med nemškimi Štajerci in Slovenci. Ta spor bomo skušali zasledovati na primeru konkretnega posameznika.

Ptujski odvetnik dr. Anton Brumen, ki je bil ob izbruhu prve svetovne vojne leta 1914 star 57 let, je odigral glavno vlogo v bizarnem sporu, ki se je vlekel od preloma stoletja do zadnjih mesecev prve svetovne vojne. Brumen je bil politično aktiven vse od svoje mladosti, med študijem prava v Gradcu pa je pripadal poudarjeno slovenskemu študentskemu društvu Triglav.⁹ Potem ko se je kot odvetnik ustalil na Ptuj, je delno tudi pod psevdonimi za spodnještajerske (tako nemške kot slovenske) časnike in časopise ter »Allgemeine österreichische Gerichtszeitung«¹⁰ pisal številne članke politične vsebine. S temi političnimi članki pa si je nakopal tudi številne sovražnike.

Ptujski župan Josef Ornig z ženo
(Fototeka Zgodovinskega arhiva Ptuj)

Med njegovimi sovražniki je zasedal posebno mesto ptujski župan Josef Ornig. Pri vsem skupaj pa ni šlo izključno za nacionalne spopade med Nemci in Slovenci. Brumen je bil namreč glavni kritik Ornigovega političnega sistema v mestni občini, ki je bil mešanica brezobzirnega uveljavljanja nemške nadoblasti ter s sorodstveno-klietelističnimi odnosi prežetega pokroviteljstva. To je bil sistem, ki je sicer podpiral nemške interese, kot jih je razumel Ornig, zaradi njegove korumpiranosti, ki je v rednih razmakih prihajala na površje v obliki škandalov, pa so ga kritizirali v obeh narodnostnih taborih. Če zanemarimo neštete polemike v tisku, so konflikt reševali zlasti s pravnimi sredstvi – z neštetimi tožbami. Tej več kot desetletni tradiciji so ostali zvesti celo leta 1914, ko Brumna za razliko od ostalih Ornigovih sovražnikov niso priprli. Ornig se mu je maščeval z denarno kaznijo. Kot bomo videli, je bil Brumen takšnih sankcij že vajen.

Ena izmed Brumnovih značilnosti je bilo vlaganje pravnih sredstev (pritožb in prizivov), polnih osebnih žalitev sodnikov, ki so spisali spodbijane sodbe. Obstaja resen dvom, če je s to svojo taktiko sploh kaj koristil svojim klientom. Kmalu na okrajnem sodišču Ptuj ni bilo več nobenega sodnika, ki se z odvetnikom še ne bi udaril. Okrajnemu sodniku dr. Traunu je Brumen v neki pritožbi na primer očital: »Vsiljuje se mi vtis, kakor da je gospod sodnik sodil preveč v skladu z besedami pesnika Goetheja, ki neke svetuje: 'Ne daj si preveč opraviti ...'«¹¹ Zaradi te in drugih »prijaznosti« je Brumen prišel pred disciplinski svet štajerske odvetniške zbornice, ki pri takih besednih spodrsrlajih ni bil pripravljen pogledati skozi prste. Zaradi kršitve stanovskih obveznosti so »delikventu« naložili denarno kazen v občutnem znesku 400 kron. Šele vrhovno sodišče je globo znižalo za polovico. Oteževalna okoliščina je bilo dejstvo, da nikakor ni šlo za prvi Brumnov spodrsrlaj – že najmanj dvakrat

⁹ Günter Cerwinka, *Die Anfänge der nichtdeutschen Studentenvereine in Graz, v: Isti, ... und heraus mit mut'gem Sang. Beiträge zur österreichischen Studenten- und Studentenvereinsgeschichte. Schriftenreihe des Instituts für Geschichte, Band 13, Graz 2002, str. 45–69; tu str. 64. O „Triglavu“ prav tam, str. 50 in nasl.*

¹⁰ Slovenski biografski leksikon. 1. zvezek, Ljubljana 1925, str. 62.

¹¹ Vprašanje poslanca dr. Ravniharja in kolegov pravosodnemu ministru glede jezikovne enakopravnosti pri c. kr. okrajnem sodišču Ptuj dne 25. 9. 1917. Anhang zu den Stenographischen Protokollen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrates 1917. XXII. Session, 3. Band, Wien 1918, str. 2399 in nasl. (citat str. 2399). Dalje: Anhang.

[illegible]

*Stran iz ptujske kronike za leto 1904 z zapisom o še eni Brumnovi »eskapadi«
(Zgodovinski arhiv Ptuj)*

so ga zaradi podobnih prestopkov disciplinsko kaznovali.¹²

Samo na prvi pogled gre v tem primeru za banalnosti, ki z nacionalnim bojem nimajo nobene zveze, saj je Brumen svoje spise posredoval slovenskim politikom, ki so zadeve obravnavali v državnem zboru in jim priskrbeli publiciteto. Izjave vpletenih sodnikov prav gotovo niso povečevale simpatij do Brumna. Razen tega so bile interpelacije slovenskih poslancev vložene kot odraz neupoštevanja jezikovne enakopravnosti na okrajnem sodišču Ptuj. To se da pojasniti s stalnimi Brumnovimi poskusi, da je napačne oziroma zavajajoče nemške zapise izjav svojih klientov, ki so znali le slovensko, navajal kot ničnostne razloge. Svojim navedbam je zagotovil potrebno dramatičnost tudi s trditvijo, da naj bi enega teh klientov od samega strahu zaradi popačeno zapisane izjave do smrti zadela srčna kap.¹³ Vehementno je očital, da se z vso silovitostjo spravljajo nanj, ki je le odkrival nepravilnosti, namesto da bi poklicali na odgovornost sodnika, ki je imel na vesti smrt nekega človeka.

Na njegovi mizi so se vedno znova znašli primeri, pri katerih ni bil sporen le razpravni jezik, ampak s pomanjkljivim jezikovnim znanjem in nejasnimi zapisniki pogojene hude zadrege.¹⁴ Brumen, katerega klienti so bili verjetno samo Slovenci, je tovrstne afere izrabil tudi za to, da je s pomočjo svojih političnih prijateljev postavil na sramotni steber načelno zlo – nemško uradovanje okrajnega sodišča Ptuj, navkljub različnim odlokom pravosodnega ministrstva.¹⁵ Na osnovi tega političnega interesa lahko domnevamo, da so Brumnova izvajanja problematiko prikazovala napihnjeno. Vse skupaj lahko obravnavamo kot upravičeno obrambo pred nemško aroganco ali pa kot brezvestno zaostrovanje nacionalnega boja na plečih lastnih klientov.

Ko prebiramo neštete vloge, pritožbe in prizive izpod odvetnikovega peresa, mu ne moremo odreči prepirljivega značaja. Seveda moramo imeti v mislih, da je lahko postalo zanj kot šibkejšega udeleženca vsako pravno vprašanje tudi načelno. Njegovi dolgovezni dokazni postopki, njegova nagnjenost k temu, da je znova načenjal že leta končane procese z zanj neugodnim izidom, njegova pravna sredstva in predlogi za obnovo postopkov so ga v očeh oblasti naredili za težavnega otroka. Politično se je manj izpostavljaj, čeprav ga je župan Ornig prišteval med »voditelje slovanskih liberalcev ptujskega okraja«.¹⁶

Res je, da je Brumen svoje s poslanskim mandatom preskrbljene soborce zalagal z gradivom iz svoje prakse, ki so ga le-ti nato politično izrabljali. Posel je temeljil na vzajemnosti, saj je Brumen lahko upal, da bo pravosodni minister korigiral za odvetnika ali njegove kliente neugodne odločitve. Iz množine gradiva lahko izluščimo le nekaj epizod, ki nam pokažejo, s kakšno zagrizenostjo so se leta in leta prepirali o razmeroma nepomembnih stvareh. Pri tem moramo upoštevati, da te praske niso bogatile samo ptujskega lokalnega kolorita, temveč so se izražale tudi v dnevnem tisku obeh strani in poleg centralnih dunajskih uradov zaposlovale tudi državni zbor.

V začetku leta 1905 se je začela ena od več tiskovnih pravad med Brumnom in županom Ornigom. Ta je skupaj s svojim svakom, odvetnikom dr. Augustom von Plachkim, ter skoraj celotnim občinskim svetom tožil Slovenca Brumna in nekega kranjskega politika zaradi objave, ki je kritizirala Ornigovo opravljanje županske dolžnosti.¹⁷

Konflikti s slovenskimi nasprotniki ne bi bili nič nenavadnega, če se Ornig v tovrstne dvoboje

¹² *Prav tam*, str. 2399 in nasl., kot tudi: *Odgovor pravosodnega ministra z dne 21. 12. 1917. Anhang 1917/18. XXII. Session, 1. Band, Wien 1918, brez navedbe strani (Anfragebeantwortung Nr. 231).*

¹³ *Anhang 1917. XXII. Session, 3. Band, Wien 1918, str. 2399 in nasl.*

¹⁴ O še enem Brumnovem procesu govori vprašanje poslanca dr. Ravnharja in kolegov pravosodnemu ministru, ki se nanaša na neresničen odgovor z dne 21. decembra 1917 na vprašanje poslanca dr. Ravnharja in kolegov na seji državnega zbora dne 26. septembra 1917, št. 790/I, posredovan 8. 10. 1918. *Anhang 1918. XXII. Session, 7. Band, Wien 1918, str. 8615 in nasl.*

¹⁵ Prim.: August Pitreich, *Slovenisch und Deutsch in der österreichischen Justiz. Geschichtlicher Überblick über die Einbürgerung der slovenischen Sprache in den Gebrauch bei den Gerichten Krains, Untersteiermarks und Kärntens*, v: *Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark* 22/23, 1926/27, str. 31–51.

¹⁶ Magistrat Ptuj, Ornigov dopis deželnemu predsedstvu v Gradec, 9. 9. 1914. *Štajerski deželni arhiv Gradec. Statthalterei-Präsidium E 91 Zl. 2059/1914. Dalje: ŠDA StH. Präs.*

¹⁷ Prim. tudi omembo procesa v delu: August Plachki, *Die Deutschen in Untersteiermark. Geschichte und Schicksal des stetrischen Unterlandes. Schriften des Deutschen Schulvereines Südmark über das Grenz- und Auslandsdeutschum*, Graz 1928, str. 8. Plachki, dolgoletni vodja krajevne skupine »Südmark« na Ptuj, piše, da je Brumen njega samega v članku označil za »največjega prevaranta in sleparja«. Plachki je sicer trdil, da mu je s takšno oznako v slovenskem časniku izkazal čast, kar pa se ne sklada s tem, da je bil eden izmed pobudnikov tožbe zoper Brumna.

Ptujska mestna hiša (Fototeka Zgodovinskega arhiva Ptuj)

ne bi spuščal tudi z vsenemškim državnozborskim poslancem Vinzenzom Malikom.¹⁸

Da bi dogajanje prav ovrednotili, se moramo zavedati, da je tedaj veljalo precej bolj togo pojmovanje časti in da so se politiki čutili razžaljene zaradi z današnjega stališča nepomembnih vzrokov. Razreševanje konfliktov z dvobojem ni bilo več dopustno, ker pa je bilo pojmovanje časti uveljavljeno še naprej, so za vsako malenkost tekli na sodišče in sprožali procese zaradi razžalitve časti. Pri tem so računali tudi na to, da bi nasprotnika uničili s poplavo tožb, saj so sodišča za tiskovne delikte izrekala občutne denarne in celo zaporne kazni. Iz tega je, kot bomo videli v naslednjem primeru, izhajala tudi drugotna korist: poražena stran ni popuščala in je neugodno sodbo pristašem predstavljala kot dokaz zapostavljanja pristranskega državnega aparata.

Tiskovna pravda se je začela kot povsem običajna provincialna burka na ptujski način, zaradi različnih okoliščin pa je kmalu zaposlovala oblastne organe in javnost po vsem cesarstvu. Brumen je zopet kritiziral Ornigovo opravljanje županske funkcije, kar so imeli županovi pristaši seveda za najhujšo žalitev.¹⁹ Brumen je za

objavo svojih člankov prebrisan izbral časnika Slovenski narod in Slovenski Štajerc, ki sta izhajala v sosednji deželi Kranjski. Zlasti zadnji list je bil Ornigu in njegovim tovarišem iz različnih razlogov trn v peti. Po eni strani sta naslov in videz varljivo spominjala na Štajerca, ki ga je nekaj let pred tem ustanovil in izdajal Ornig kot glasilo nemštvu naklonjenih Slovencev, tako rekoč kolaborantski list.²⁰ Po drugi strani pa je bil časnik, ki je sicer stalno poročal o spodnještajerskih razmerah in je izhajal na Kranjskem, prav zaradi kraja izhajanja izvzet izpod jurisdikcije štajerskih sodišč. Tiskovne tožbe zoper ta časnik so morali, prav tako kot tiste zoper Slovenski narod, vlagati pri deželnem sodišču v Ljubljani. To pa ni bilo samo zamudno in povezano z višjimi stroški. Predvsem je bilo jasno, da so večinoma slovenski porotniki, ki so bili pristojni za odločitev v takih

¹⁸ Lothar Höbelt, *Hochverräter aus Größenwahn oder Don Quixote von der Weinstraße? Vinzenz Malik – ein »Original« der altösterreichischen Politik*, v: *Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark* 93, 2002, str. 255–277.

¹⁹ *Grazer Tagblatt* št. 77, 18. 3. 1905, str. 1. Dalje: GT.

²⁰ Ivan Rihčarič, *Die Štajerc-Partei in den Jahren 1914 bis 1918*, v: *Signal. Zwetsprachig ist besser*, Winter 2001/2002, str. 18 in nasl. *Isti, Der »Štajerc« und die »deutschfreundlichen Slowenen« im ersten Weltkrieg. Disertacija. Celovec 2002.*

primerih, gojili simpatije do Brumna in njegovih soborcev, medtem ko se je lahko Ornig od nemških porotnikov na okrožnem sodišču Maribor nadejal zase ugodnejše sodbe.²¹

Zaradi omenjenih vzrokov, predvsem pa zaradi poenostavitve (vsi sodelujoči so stanovali na Ptuj) so tožniki (Ornig in 17 njegovih občinskih svetnikov) zahtevali delegacijo procesa iz Ljubljane na okrožno sodišče Maribor. Pri tem so navajali, da opravlja izdajatelj Slovenskega naroda, ljubljanski državnozborski poslanec dr. Tavčar, na Kranjskem toliko uradnih in častnih funkcij, da si ga nobena porota ne bo upala obsoditi. Tavčar je na to odgovoril, da ima deželnozborski poslanec Ornig v uradnem okolišu okrožnega sodišča Maribor tudi sam podoben položaj.²² Delegacija procesa v Maribor je pomenila za Slovence pravi »sodni škandal«, saj je šlo za »sovražen poskus«, da bi »slovanske časnikarje poslali pod sekiro nemških porotnikov«. Višje deželno sodišče v Gradcu, pristojno za Kranjsko in Štajersko, je ugodilo prošnji za prestavitev, veselje tožnikov nad to delno zmago pa je bilo kmalu skaljeno.

Na Brumnovo pritožbo je vrhovno sodišče prestavitev razveljavilo in proces so morali vseeno izvesti v Ljubljani. Že ta formalnopravni prepir je v javnosti sprožil precejšnje zgražanje. Še pred odločitvijo vrhovnega sodišča je zadeva prišla pred državni zbor, kjer se je pravosodni minister postavil na stran graških sodnikov.²³ Zavrnil je Tavčarjevo kritiko, saj kot minister sploh ni imel pravice vplivati na sodno prakso. Tavčar pa naj se ne bi mogel pritožiti, saj proti njemu kazenski postopek ni bil mogoč, ker je užival imuniteto.

Odločitev vrhovnega sodišča je na nemški strani sprožila val protestov. Nemško nacionalni tisk je iz vseh topov užgal po »sivih teoretikih, polnih abstraktnega mišljenja na deželi odtujenem in tujerodnem dunajskem vrhovnem sodišču«. ²⁴ V tej odločitvi niso slutili le blamaže višjega deželnega sodišča v Gradcu in pravosodnega ministrstva, temveč zavrnitev zahteve po pravni odločitvi.²⁵ Tožnike naj bi prepustili »razsodbi porote, sestavljene iz fanatičnih sovražnikov nemštva«. In v tem grmu je tičal zajec. Ne brez razloga so predvidevali, da ob nadaljevanju Brumnove taktike ljudje kot Ornig ne bodo imeli nobene možnosti za vlaganje tiskovnih tožb. Na ta način je grozila nevarnost, »da bodo Nemci na Spodnjem Štajerskem brez obrambe izročeni na milost in nemi-

lost strupentim puščicam ... zmerjaškega in huj-skaškega tiska«, je zapisal Grazer Tagblatt. Malo kasneje je v nekem dopisu iz Spodnje Štajerske pisalo: »S to odločitvijo smo Nemci na Spodnjem Štajerskem popolnoma nemočno izpostavljeni določenim slovenskim pamfletom«. ²⁶ Marburger Zeitung je povedel napad na ljubljanske porotnike, katerih znana usmerjenost je že marsikaterega Nemca odvrnila od tega, da bi si s tožbo povrnil čast, ki so mu jo umazali Slovenci.²⁷

Značilnost teh polemik je bila solidarnost z Ornigom in njegovimi soborci, katerih interese so predstavljali kot vsenemško zadevo, pa tudi znova okrepljen predsodek o večini dunajskih osrednjih uradov in najvišjih sodišč, ki naj bi dali prednost Slovincem. Časopisni komentarji so bili nezaupnica nepristranskosti pravosodja, ki se je še okrepila, potem ko se je Ornig odločil, da zaradi domnevne brezizhodnosti razprave pred ljubljansko poroto tožbo umakne.

S tem se je burka samo navidez končala. Mobilizacijski učinek, ki ga je imel spor med posamezniki na obeh straneh, je poskrbel za to, da se na vse skupaj ni pozabilo. Še deset let zatem je imel začasni zmagovalec Brumen zadevo za tako pomembno, da jo je v svojih vlogah na dolgo in široko opisoval.²⁸ Sredi svetovne vojne se mu je zdelo primerno popravljati nekdanje ravnanje pravosodnega ministra, ki je podprl sklep višjega sodišča v Gradcu o prestavitvi obravnave. Značilnost konfliktov med Brumnom in Ornigom je bila, da so se razrasli v neskončno štorijo. Vzroka za to sta bila trmoglavost obeh nasprotnikov, združena z nagnjenjem k izkopavanju že končanih zadev in vlaganju predlogov za obnovo postopka, s katerimi bi zadeve obrnili sebi v

²¹ GT št. 77, 18. 3. 1905, str. 1.

²² Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrates. XVII. Session. 30. Band, Wien 1905, str. 27055-27059. Seja dne 10. 2. 1905, Izvajanje poslanca dr. Tavčarja. Dalje: StenProt AH. Izčrpna objava v: GT št. 42, 11. 2. 1905, str. 1.

²³ StenProt AH. XVII. Session. 30. Band, str. 27119-27122. Seja z dne 14. 2. 1905, Izvajanja pravosodnega ministra dr. Kleina. Izčrpna objava v: GT št. 46, 15. 2. 1905, str. 17.

²⁴ Marburger Zeitung (dalje: MZ) 25. 3. 1905, str. 1. Uvodnik »Vogelfrei?«.

²⁵ GT št. 77, 18. 3. 1905, str. 1 in nasl.

²⁶ GT št. 87, 28. 3. 1905, str. 2.

²⁷ MZ 25. 3. 1905, str. 1: »Denn welcher Deutsche wird in Laibach eine Preßklage gegen ein Pervakenblatt einbringen?«

²⁸ Brumnovi spisi konec leta 1914 in v začetku leta 1915 v: ŠDA SIH. Präs. E 91 Zl. 2059/1914.

Razglednica s ptujskimi motivi (Zgodovinski arhiv Ptuj)

prid. Ob tem je treba omeniti tudi to, da je vedno znova trčila med sabo ista peščica ljudi, kar v malem mestu, kot je bil Ptuj, niti ni presenetljivo.

Zagrizenost, s katero so se prepirali, bi moral pojasniti psiholog. Z zgodovinarskega stališča pa moramo pripomniti, da se Brumen ni bojeval samo proti županu osebno, temveč tudi proti njegovim pristašem, ki so bili vključeni v Ornigov sistem, zaznamovan s številnimi prijateljskimi in sorodstvenimi vezmi. Ravno tako je znal Ornig izrabiti svoje zveze in z njimi zaplesti nasprotnika v majhno vojno na več frontah. Zato je težko ločiti dejstva od izkrivljenih, celó paranoidnih interpretacij Brumna in njegovih slovenskih podpornikov. Kot ilustracijo naj opišemo še eno grotesko, ki je zaposlovala najvišje državne organe več kot 15 let, skoraj do konca 1. svetovne vojne. Ornig se je v tem primeru držal precej v ozadju in vlekel niti, v boj pa je pošiljal svoje pomožne čete.

Že začetek je bil naravnost smešen. Mladoletno natakario Julijano Mustafa iz Hajdine, skoraj popolnoma slovenske občine v okolici Ptuja, naj bi leta 1902 užalili tako v Marburger Zeitungu kot tudi v Pettaufer Zeitungu. Oba lista sta pisala o romanci (*Spusi*; op. M. M.) – prijetnosti življenja, ki se je razcvetela med Mustafovo in nekim

hlapcem Antonom. Poanta je bila v tem, da je Anton nekega dne svojo najdražjo z nožem zabodel v roko, nož obrnil, pri tem pa ji prerezal kite v zapestju. K temu so v časnikih dodali nekaj sarkastičnih komentarjev o stilu tega ljubezenskega odnosa.²⁹ Dvomljivo je, če je bila tvegana tiskovna tožba zaradi nekajvrstične notice, ki je bila prej mučna za surovega Antona kot za Mustafovo, ki je v njej nastopala kot žrtev, primeren odziv. Šlo je za še eno klasično pretiravanje z usodnimi posledicami.

V imenu Julijane Mustafa je njen skrbnik Blaž Osenjak vložil tožbi zoper urednika obeh listov. Prav tako je zaradi žalitve časti tožil lastnika tiskarne Blankeja, ki je bil po naključju še en Ornigov svak.³⁰ Graško višje deželno sodišče je moralo, ker je bila tožnica mladoletna, postopek

²⁹ Odgovor pravosodnega ministra, 29. 5. 1918. Anhang 1917/18. XXII. Session, 1. Band, Wien 1918, brez navedbe strani (Anfragebeantwortung Nr. 672). Dobesedni prepis v: Pettaufer Zeitung 13. 7. 1902, str. 4, kot tudi MZ 19. 7. 1902, str. 4 in nasl.

³⁰ Interpelacija poslanca dr. Ravnharja in kolegov proti pravosodnemu ministru zaradi zaplenjene prakse c. kr. državnega tožilstva v Ljubljani, 26. 11. 1912. Anhang 1912. XXI. Session, 9. Band, Wien 1913, str. 12421–12423. Interpelacija je temeljila na zaplenjenem članku v ljubljanskem časniku Slovenski narod, ki je bil objavljen v celoti.

predhodno odobriti. Marburger Zeitung je proti tožnici takoj sprožil polemiko, tako da je proti njegovemu uredniku Norbertu Jahnu državno tožilstvo v Mariboru vložilo obtožnico zaradi ščuvanja in poskusa vplivanja na poroto. Tedaj je na sceno stopil tožničin zastopnik, nihče drug kot dr. Brumen, in zahteval delegiranje postopka na drugo sodišče, ki ga agitacija v tisku ni okužila. Njegovo zahtevo so zavrnil. Proces je potekal pred okrožnim sodiščem Maribor in se je končal z oprostilno sodbo, kar je slovenska stran označila za »politično sodstvo«. Po tej razumljivo spodbijani sodbi – vrhovno sodišče je zavrglo Brumnovo pritožbo o ničnosti sodbe – je primer dobil politično razsežnost.

Sodba je bila sprejeta in na vrsti je bilo plačilo stroškov obrambe in tožbe. Stroške zmagovitih tožencev je okrajno sodišče Ptuj izplačalo iz zato načetega premoženja tožnice. Zopet so se srečali dobri stari prijatelji: sodnik v skrbniških zadevah na Ptuj je bil neki dr. Bračič, pri Slovencih zaradi narodnega odpadništva in renegatstva še posebno osovražena figura, ki ga bomo kasneje srečali kot vodjo državnega tožilstva v Celju.³¹ Vse

je kazalo na nov vihar, saj je Bračič leta 1902 tožil Brumna zaradi žalitve časti, ker je ta kritiziral njegovo opravljanje funkcije in na drugi stopnji izgubil. Še posebej nerodno je bilo, da je Bračič svojo zmago na prvi stopnji raztrobil podolgem in počez, tako da je bil kasnejši poraz še toliko bolj sramoten. Nazadnje je prišlo še do enega pravnega spora zaradi plačila procesnih stroškov zmagovitega Brumna, čemur pa se je Bračič na osnovi dvomljive odločitve graškega višjega deželnega sodišča uspel izogniti.³² A vrnimo se k mladoletni Julijani Mustafa, ki jo je neuspešno zastopal Brumen, preden popolnoma izgubimo nit.

Stroške zmagovite nemške strani je Bračič izplačal iz tožničinega premoženja. Odprto pa je ostalo še vprašanje Brumnovega honorarja, ki ga je okrožno sodišče v Mariboru julija 1904 določilo v višini 850 kron. Baje je tožnica že tedaj izjavila, da ji je Brumen sicer ponujal brezplačno zastopanje, po drugi strani pa ji je zaračunal celo vrsto nepotrebnih in dragih procesnih aktov, njihovo plačilo pa je tožnica zavrnila. Temu višje deželno sodišče ni prisodilo nobenega pomena.³³ Brumnove stroške so torej pravnomočno določili. Toda ponovno je nastopil Bračič. Blokiral je Brumnovo zahtevo za izplačilo pravnomočno prisojenega honorarja, bodisi da je s tem hotel obvarovati premoženje mladoletne tožnice ali pa zgolj poravnati račune s starim nasprotnikom. Skrbnika Julijane Mustafa Blaža Osenjaka so poklicali na okrajno sodišče Ptuj. Tam so od njega hoteli izjavo, da mu je Brumen obljubil brezplačno zastopanje v izgubljeni tiskovni tožbi, čeprav je veljala takšna dobrotelost glede na predpise odvetniške zbornice za nedopustno. Tu pa je bilo konec šale – Osenjak ni zdržal pritiska. Še preden je podal izjavo, si je vzel življenje. Vseeno je Bračič zavrnil izplačilo honorarja in Brumna napotil na pot pravde.³⁴

Ta afera je med Slovenci sprožila vihar protestov, ki je prišel do izraza v številnih, večinoma

Mestni stolp na Ptuj (Zgodovinski arhiv Ptuj)

³¹ Presenetljivo je Bračič kljub vsemu ostal v Celju tudi po prevratu 1918/19, kot se da razbrati iz njegove korespondence ki jo je v letih 1936/37 vodil s štajerskim zgodovinarjem Hansom Pircheggerjem v Gradcu. ŠDA Gradec, Pircheggerjeva zapuščina. Karton 13, Heft 411.

³² Interpelacija poslanca dr. Ravnharja in kolegov proti pravosodnemu ministru glede ravnanja dr. Bračiča, c. kr. državnega tožilca v Celju, 26. 2. 1918. Anhang 1917/18, 5. Band, Wien 1918, str. 6443.

³³ Odgovor pravosodnega ministra 29. 5. 1918. Anhang 1917/18. XXII. Session, 1. Band, Wien 1918, brez navedbe strani (Anfragebeantwortung Nr. 672).

³⁴ Prav tam.

zaplenjenih člankih. V obliki državnozborskih interpelacij so škandal še leta in leta vedno znova pogrevali. Kritika se je usmerila na »moralno odgovornost« okrajnega sodišča Ptuj, ki mu je po naključju predsedoval še en Ornigov bližnjak. Govorili so o »zločinih in lumparijah«, zaradi dopuščanja le-teh pa naj bi bil pravosodni minister – takrat je bil to štajerski nemški nacionalist dr. Richard von Hochenburger – »zrel za zatožno klop«. ³⁵ Medtem se je spor zaradi še vedno neizplačanih Brumnovih stroškov nadaljeval. Po samomoru Blaža Osenjaka, ki ga je Bračič malo pred tem odstavil kot skrbnika Julijane Mustafa, je prišel sodnik na drugo idejo. Ker okrajno sodišče Ptuj (torej Bračič sam) ni potrdilo procesnega pooblastila mladoletne tožnice Brumnu, je Bračič ne le zavrnil izplačilo honorarja, marveč v njenem imenu tožil Brumna za ničnost njegovega zahtevka. ³⁶ Za zastopnika mladoletnice v procesu proti njenemu nekdanjemu odvetniku pa ni imenoval nikogar drugega kot dr. von Plachkega, ki »po poklicu« ni bil le Ornigov svak in nemško nacionalni občinski svetnik na Ptuj, temveč tudi eden izmed branilcev obtožencev v tiskovni tožbi, ki je sprožila vse skupaj. Plachki, ki je tožnico na prvem procesu najostreje napadal in poskrbel za nekaj neprijetnih izjav priči o njenem življenju, naj bi sedaj zastopal njene interese proti Brumnu! Za povrh so enega izmed Plachkijevih koncipientov imenovali za njenega skrbnika. Tožba za ugotovitev ničnosti Brumnove zahteve po honorarju je uspela na vseh stopnjah. ³⁷

Zgodilo pa se je nekaj še boljšega. O tem dogodku je celjski Narodni dnevnik septembra 1910, kar 8 let za ostalimi časniki, ki so poročali o Mustafovi in Antonu, objavil poročilo, ki se je usmerilo na Bračičevo dvomljivo vlogo v tem procesu. Omembe vredno se zdi, da na članek izpod peresa liberalnega slovenskega deželnozborskega poslanca dr. Vekoslava Kukovca cenzura ni reagirala. ³⁸ Polnih sedem let kasneje, poleti 1917, je Brumen tožil dediče samomorilca Blaža Osenjaka, ki je kot skrbnik Mustafove podpisal njegovo pooblastilo, za svoj medtem že 13 let neizplačan honorar. Namesto da bi navedel pravno edino pomembno dejstvo – obstoj svojega pogodbenege razmerja z Osenjakom, je v utemeljitvi tožbe v celoti citiral pravkar omenjeni časopisni članek, da bi podkrepil svoje navajanje prejšnjih napak okrajnega sodišča Ptuj. Dodal je še celo vrsto sfabriciranih napadov na Bračiča – govoril je o »odporu in gnusu« do sodnika, ki zaradi maščevalnosti »sprevrača, zatira in ponareja resnico«. ³⁹

Tega Brumen ne bi bil smel storiti. Sodnik mu je pri priči naložil globo v višini 100 kron, Brumnovu pritožbo zoper to sankcijo pa je okrajno sodišče Maribor zavrglo. Če je Brumen kdaj prišel do svojega honorarja, ne vemo, omenjena globa pa je državni zbor vsekakor zaposlovala še v zadnjem letu vojne. Eskalacija te nepomembne zadeve v petnajstletno zagrizeno vojno na najvišji ravni, v neskončno izmenjavo vprašanj, odgovorov in ponovnih replik ⁴⁰ vsekakor ilustrira vzdušje, ki je vladalo med nemškim taborom in slovenskim odvetnikom. Nikogar ni presenetilo, da je župan Ornig po izbruhu vojne leta 1914 izrabil prvo priložnost in se ponovno znesel nad svojim nasprotnikom. Pri tem pa je ostal zvest preizkušenemu načinu – spet se je obesil na malenkosti, za državnega sovražnika ali veleizdajalca pa Brumna niso razglasili, še za srbofila ne.

Sredi avgusta 1914, za prvi cesarjev rojstni dan v vojni, je Ornig ukazal Ptujčanom, naj okrasijo svoje hiše z zastavami. Dva častnika sta ga menda posvarila, da bi se lahko junji z domoljubjem prežeti vojaki znesli nad stavbami brez zastav. ⁴¹ Kot je Ornig pričakoval, »posamezni lastniki, Nemci in Slovani – posebno ti zadnji, niso upoštevali moje spodbude, ki je seveda imela značaj naročila«. Eden izmed njih je bil kajpak Brumen. Njega in druge grešnike je mestna straža zaslišala, povabila na magistrat in jih opozorila na nedomoljubnost njihovega prestopka. Brumen se je menda (če verjamemo Ornigovemu poročilu) pokesal in za v bodoče obljubil, da se bo poboljšal. Konkretno, obljubil je, da bo izobešal črno-zolto zastavo. Premirje pa je bilo varljivo.

Komaj se je odvetnik vrnil v svojo pisarno, je storil natančno to, kar je bilo po doslej poveda-

³⁵ Anhang 1912, 9. Band, str. 12423.

³⁶ Anhang 1917/18, 5. Band, str. 6444.

³⁷ Odgovor pravosodnega ministra 29. 5. 1918. Anhang 1917/18. XXII. Session, 1. Band, Wien 1918, brez navedbe strani (Anfragebeantwortung Nr. 672).

³⁸ Anhang 1917/18, 5. Band, str. 6443.

³⁹ Odgovor pravosodnega ministra 29. 5. 1918. Anhang 1917/18. XXII. Session, 1. Band, Wien 1918, brez navedbe strani (Anfragebeantwortung Nr. 672).

⁴⁰ Poleg navedenih virov prim. tudi vprašanje pravosodnemu ministru o neresničnih podatkih v odgovoru na vprašanje državnozborskega poslanca dr. Ravniharja pravosodnemu ministru na seji državnega zbora 26. 2. 1918 o opravljanju funkcije dr. Bračiča, prvega c. kr. državnega tožilca v Celju 25. 7. 1918. Anhang 1918. XXII. Session, 6. Band, Wien 1918, str. 7799 in nastl.

⁴¹ Dopis magistrata Ptuj predsedstvu deželnega namestništva v Gradec 9. 9. 1914. ŠDA Gradec StH. Präs. E 91 Zl. 2059/1914.

Ornigovo nabrežje v ptujskem mestnem parku (Zgodovinski arhiv Ptuj)

nem moč pričakovati od njega: napisal je pritožbo deželnemu namestništvu. Motilo ga je, ker po njegovem obešanju zastav ni bilo obvezno. Glede na to so bili uradni pozivi na magistrat, zaslišanje in poduk protizakoniti. Nato je kritiziral, ker magistrat izobeša poleg habsburške črno-rumene tudi nemško nacionalno črno-rdeče-rumeno, prepoveduje pa slovenske zastave. Brumen svojega prepričanja ni prav nič skrival: *»Magistrat Ptuj je še najmanj poklican ali primeren za to, da mi predava o ljubezni do očetnjave ali domoljubju. /.../ Magistrat Ptuj daje s temi zastavami na cesarjev dan slab zgled in na ta način kvari dobre navede. Dvomim, če bo magistrat Ptuj mene in mojo hišo uspel zavarovati pred ptujsko drhaljo.«*⁴²

Ko so z namestništva zahtevali izjavo, je Ornig pobesnel. Glede velikonemške zastave je zapisal, da je *»ta očitek popolnoma neutemeljen, saj si mesto z 99 % nemških meščanov vendarle lahko dovoli na svojem rotovžu izobesiti simbol nemškega rodu in običajev. V nasprotju s tem pa je seveda nesramna provokacija, če hoče posamezen slovanski prebivalec krasiti svojo hišo s slovansko tribarvnico«*.

Beseda provokacija je bila nasploh iztočnica izjave, kajti *»tona ter načina«* pritožbe si Ornig v

imenu magistrata in občinskega sveta ni mogel dovoliti, bila sta namreč *»nad vse žaljiva«*, tako da je bil *»prisiljen«* Brumnovo pisanje, ki mu ga je namestništvo poslalo v odgovor, obdržati *»za tuuradni sodni pregon«*. Dokaz pa ni dolgo ostal na Ptuj. Ornig ga je poslal državnemu tožilstvu v Gradec zaradi pregona po členu 5 nekega zakona iz leta 1862 (*»žalitev časti urada«*), saj je bil magistrat Ptuj, če citiramo Ornigov spremni dopis, *»žaljen na najbolj grob način«*.⁴³

Še enkrat je dvojec Brumen – Ornig deloval na ustaljeni način. Slovenec je ubral oster ton, župan pa si je domišljjal, da gre za razžalitev njegove in časti meščanov, ki jih je zastopal, ter poglavalni aparat, ki ga je imel na voljo za take primere. Namesto rešitve svoje pritožbe, za katero je večkrat posredoval, je Brumen dobil drugačno pošto. Državno tožilstvo v Gradcu, kamor je Slovenec izročil svojo *»polemiko«*, je dejansko vložil

⁴² Državno tožilstvo Maribor višjemu državnemu tožilstvu Gradec (koncept) 6. 6. 1918. Pokrajinski arhiv Maribor (dalje: PAM). Državno tožilstvo Maribor 1914–1918. Spisi Praes/18; Štev 34. Präs. 152/3/18. Citirano po Brumnovi pritožbi.

⁴³ Dopis Brumna deželnemu namestništvu Gradec, 22. 1. 1915. ŠDA Gradec, SIH. Präs. E 91 Zl. 2059/1914. Kopija Ornigove ovadbe.

lo kazenski predlog. Brumen je nanj odgovoril z značilnimi, pretiranimi zahtevami za izvedbo dokazov. Njegov poskus, da bi ponovno načel svoj proces proti Ornigu iz leta 1905 (!) in kot prič zaslíšal vse tedaj vpletene, začeniši s tedanjim pravosodnim ministrom, je ostal brez možnosti.

Okrajno sodišče za kazenske zadeve v Gradcu ga je 18. novembra 1914 obsodilo na denarno kazen 80 kron.⁴⁴

Samoumevno je, da se Brumen, kljub temu da je svoje očitke med razpravo umaknil in se izrecno opravičil,⁴⁵ ni predal.

Zagrenjeno je ugotovil, da so bili njegovi (teda nji in sedanjí) nasprotniki zaradi zanje neugodne odločitve vrhovnega sodišča v zadevi delegiranja procesa leta 1905 do najvišjega sodišča in pravosodja nasploh izredno žaljivi, pa se zato ni zmenil noben državni tožilec, medtem ko proti njemu nastopajo z vso ostrino.⁴⁶ Deželno namestništvo je priganjal, naj reši njegovo pritožbo, da bi lahko spodbijal sodbo. Tam so najbrž zahtevali kazenski spis,⁴⁷ pred pravnomočnostjo sodbe pa niso mogli odločati, čeprav je bil medtem Brumen sprejet pri notranjem ministru na Dunaju in je posredoval za hitro rešitev svojega postopka.⁴⁸ V Gradcu so nato sklenili, da »odločbe ne morejo sprejeti«. Brumnov »ministrski rekurz« je bil neuspešen.⁴⁹ V svojem poročilu notranjemu ministru je deželni namestnik grof Manfred Clary und Aldringen ugotovil, da je Ornig v opisu svojega intimnega sovražnika zadel žebličico na glavico – tudi v Gradcu so poznali Brumna »kot prepirljivca /.../, ki deželno namestništvo ob vsaki priložnosti zasipava z večinom neutemeljenimi pritožbami in vlogami.«⁵⁰ Ornig je zapisal, da sodi Brumen »med tiste osebnosti našega mesta, ki dajo uradom nasploh, še zlasti pa magistratu veliko opravka.«⁵¹

Komaj je bilo to poročilo odposlano, je Brumen okrajnemu sodišču v kazenskih zadevah v Gradcu podal predlog za obnovo postopka in akti so se spet začeli kopičiti.⁵² Spis je še večkrat romal na Dunaj »zaradi izdelave poročila z napotki.«⁵³ Tam so kot neutemeljeno zavrgli pritožbo proti deželnemu namestništvu z zahtevo po strokovnem nadzoru.⁵⁴ Medtem je odvetnik spremenil taktiko in pojasnil, da je »v smislu želje z najvišjega mesta« opustil krašenje hiše z zastavami za cesarjev rojstni dan, da bi prihranek daroval Rdečemu križu! Bil naj bi žrtev na Ptuj po gostega »fabriciranja srbofilov in veleizda-

jalcev«. Znova je obširno opisal dogodke iz leta 1905, kar se je moralo zdeti v zvezi z obsodbo s konca leta 1914 zelo neprepričljivo.

Vseeno pa je takšna povezava obstajala. Brez dvoma je Ornig z obema rokama pograbil priložnost, da enega svojih najstarejših sovražnikov zvleče pred sodnika, še zlasti, ker pri tem sam ni ničesar tvegá in je lahko pregon prepustil državnemu tožilstvu. Če se ozremo na dolgo predzgodovino, ugotovimo, da je stal Brumen na čelu tistih, ki niso bičali le posameznih nepravilnosti, temveč nemško nadoblast na Ptuj in njen oblastopolitični temelj – Ornigov sistem. Ne moremo reči, da so bili ti napadi uspešni. Precej bolj kot odločujočemu naskoku so bili podobni dolgoletnemu uničujočemu »obstreljevanju«. Brumnov poraz ter njegov oslavljen položaj zaradi slabega slovesa zmedenca in prepirljivca mogoče pojasnita dejstvo, da ga niti po začetku vojne v glavnem ni nihče nadlegoval. Medtem ko so druge iz družbe Ornigovih intimnih sovražnikov po kratkem postopku zapirali, je Brumen ostal na svobodi. 80 kron denarne kazni zaradi »žalitive časti urada« ter vpis v seznam osumljenih »srbofilstva« – veljal je za »Slovenca najradikalnejše usmeritve« – je v okrajnem glavarstvu Ptuj naposled predstavljalo edino maščevanje temu doslednemu borcu za slovenske nacionalne interese.⁵⁵

Prevedel: Aleksander Žižek

⁴⁴ GT, 2. Morgen-Ausgabe, 19. 11. 1914, str. 5. Deutsche Wacht 25. 11. 1914, str. 7.

⁴⁵ Državno tožilstvo Maribor višjemu državnemu tožilstvu Gradec (Koncept), 6. 6. 1918. PAM. Državno tožilstvo Maribor 1914–1918. Spis Praes/18; Štev 34. Präs. 152/3/18. Brumen naj bi priznal, da je presegel meje dovoljenega.

⁴⁶ Brumen deželnemu namestništvu Gradec, 22. 1. 1915. ŠDA Gradec StH. Präs. E 91 Zl. 2059/1914. Nemški nacionalisti naj bi si privoščili »poniževanje najvišje sodne oblasti, ki je mejilo na blaznost«.

⁴⁷ Predsedstvo deželnega namestništva okrajnemu sodišču v kazenskih zadevah Gradec, 30. 1. 1915. Prav tam.

⁴⁸ Interna pripomba deželnega namestništva Gradec, 12. 4. 1915. Prav tam.

⁴⁹ Brumen deželnemu namestništvu Gradec: Ministerialrecurs, 24. 4. 1915. Prav tam.

⁵⁰ Clary notranjemu ministru (Koncept), 12. 4. 1915. Prav tam.

⁵¹ Magistrat Ptuj predsedstvu deželnega namestništva Gradec, 9. 9. 1914. Prav tam.

⁵² Okrajno sodišče v kazenskih zadevah Gradec predsedstvu deželnega namestništva Gradec, 16. 4. 1915. Prav tam.

⁵³ Na primer notranje ministrstvo Claryju, 7. 5. 1915. Prav tam.

⁵⁴ Notranje ministrstvo Claryju, 12. 6. 1915. Prav tam. Brumnova nadzorstvena pritožba z dne 12. 2. 1915. Prav tam.

⁵⁵ Okrajno glavarstvo Ptuj, Verzeichniss B 1, 9. 8. 1914. ŠDA Gradec StH. Präs. E 91 Zl. 1782/1914.

Zusammenfassung

WAS BEDEUTET NATIONALITÄTENKAMPF?

Ein Fallbeispiel aus der Untersteiermark um 1900

Im 19. und 20. Jahrhundert, dem Zeitalter des blühenden Nationalismus und Chauvinismus, waren Auseinandersetzungen zwischen verschiedenen Völkern und Volksgruppen innerhalb eines Staates und zwischen mehreren Staaten an der Tagesordnung. Sie wurden überall geführt mit Berufung auf angebliche oder wirkliche historische, kulturelle, politische und sonstige Rechte der jeweils eigenen Nation, die es gegen konkurrierende Ansprüche durchzusetzen galt, koste es, was es wolle. Über diese mit leidenschaftlicher Erbitterung, nicht selten auch gewaltsam, ausgetragenen Konflikte liegt eine reichhaltige Forschungsliteratur vor, die mittlerweile ganze Bibliotheken füllt. Wir entnehmen ihr Folgendes: Fast immer ging es um den Versuch einer Minderheit, mehr Rechte oder überhaupt einen gleichberechtigten Status durchzusetzen. Ebenso regelmäßig trafen diese Bestrebungen auf eine Mehrheit, die kein Interesse hatte, Abstriche von ihrer bislang privilegierten Position hinzunehmen. Vielmehr war diese Majorität entschlossen, ihre Vorrechte mit Zähnen und Klauen zu verteidigen. Von einem friedlichen Nebeneinanderleben, erst recht von einer multikulturellen Gesellschaft, konnte im 19. und frühen 20. Jahrhundert keine Rede sein.

In der Steiermark verlief die Front zwischen der deutschsprachigen Mehrheit und den in der damaligen Untersteiermark wohnhaften Slowenen, um 1900 immerhin eine starke Minderheit von rund 400.000 Personen gegenüber einer knappen Million Deutschsteirer. Obwohl zu diesem Thema inzwischen viele detailgenaue und quellennahe Arbeiten erschienen sind, fällt es uns heute immer noch schwer zu verstehen, aus welchen Motiven und um welche Gegenstände da einmal gestritten wurde und welcher Methoden man sich hierbei bediente. Wer sich das heutige, erfreulicherweise, harmonische und gutnachbarschaftliche Verhältnis zwischen der Republik Slowenien und dem Bundesland Steiermark beziehungsweise der Republik Österreich vor Augen hält, der kann sich kaum vorstellen, mit welcher Leidenschaft noch vor rund 100 Jahren um den „nationalen Besitzstand“ der beiden Volksgruppen gekämpft wurde, die damals in einer gemeinsamen Heimat, dem Herzogtum Steiermark, lebten oder leben mussten.

Um zu einem besseren Verständnis dieser historisch so bedeutsamen und folgenreichen Erscheinungen zu gelangen, ist es meiner Meinung nach am besten, sich mit konkreten Fallbeispielen zu befassen. Erst anhand realer Schicksale von Menschen, die in unserer näheren Umgebung gelebt haben, wird es möglich sein zu begreifen, welche Leidenschaften und Hassgefühle unsere Vorfahren einst erfassten, mit welcher Zähigkeit sie um das kämpften, was sie für ihr Recht hielten.

Das ausgewählte Beispiel stammt aus dem Bereich der Justiz. Dies hat zum einen den Grund, dass Justizakten den Sachverhalt besonders ausführlich dokumentieren, was dem Historiker Freude bereitet. Es zeigt, zweitens, aber auch, dass selbst die angeblich unparteiische, nur dem Gesetz verpflichtete, vom nationalen Streit unbeeinflusste Justiz zum Schauplatz des Volkstumskampfes zwischen Deutschsteirern und Slowenen geworden ist. Wir wollen diesen Streit nun anhand einer konkreten Person verfolgen. Es konfrontiert uns mit einem Fall, der sich über viele Jahre hinzog, bei dem es für den heutigen Betrachter um Kleinigkeiten ging und in den durch rund 15 Jahre hindurch die immer gleichen Personen verwickelt waren.

Der bei Kriegsausbruch im Jahre 1914 57-jährige Rechtsanwalt Dr. Anton Brumen in Pettau/Ptuj spielte die Hauptrolle in einem bizarren Streit, der sich von der Jahrhundertwende bis in die letzten Kriegsmonate hinzog. Brumen war seit seiner Jugend politisch tätig gewesen und gehörte während seines Jura-Studiums in Graz dem betont national-slowenischen Studentenverein „Triglav“ an. Nachdem er sich später als Anwalt in Pettau niedergelassen hatte, verfasste er, teilweise unter Pseudonymen, zahlreiche Artikel politischen Inhalts für untersteirische Zeitungen und Zeitschriften (sowohl deutsch- als auch slowenischsprachige) sowie für die „Allgemeine österreichische Gerichtszeitung.“ Mit diesen politischen Artikeln schuf er sich eine Menge Feinde.

Inmitten seiner Feinde nahm der Pettau-er Bürgermeister Josef Ornig einen herausgehobenen Platz ein. Bei all dem ging es nicht ausschließlich um nationale Auseinandersetzungen zwischen Deutschen und Slowenen. Brumen betätigte sich nämlich als der Hauptkritiker an dem von Ornig errichteten politischen System in der Stadtgemeinde, einer Mischung aus rücksichts-

loser Handhabung der deutschen Vorherrschaft mit einem aus Verwandtschafts- und Klientelbeziehungen gespeisten Patronagesystem. Es war ein System, das zwar naturgemäß die deutschen Belange – so, wie sie Ornig verstand – begünstigte, wegen seiner Korruption, die in regelmäßigen Abständen in Form von Skandalen an die Oberfläche schwappte, aber in beiden nationalen Lagern Kritiker fand. Sieht man von den unzähligen Pressepolemiken ab, so wurde der Konflikt hauptsächlich mit juristischen Mitteln ausgetragen: mittels zahlloser Klagen. An dieser mehr als zehnjährigen Tradition wurde sogar 1914 festgehalten, da Brumen anders als die üb-

rigen Intimfeinde Ornigs nicht inhaftiert wurde. Eine von Brumens Spezialitäten waren die von ihm eingebrachten Rechtsmittel (Rekurse und Berufungen), die immer von persönlichen Beleidigungen jener Richter, die das bekämpfte Urteil ausgefertigt hatten, strotzten. Nur auf den ersten Blick handelt es sich um Banalitäten, die mit dem Nationalitätenkampf in keinem Zusammenhang stehen. Dies war sehr wohl der Fall, denn Brumen trug seine Niederlagen an slowenische Politiker heran, welche die Angelegenheiten im Reichsrat thematisierten und ihnen öffentliche Aufmerksamkeit verschafften.